

De Invloed van Zelfreflectief Vermogen van Ouders op Gedragsproblemen bij Kinderen

Lisanne Ketting

Instituut voor Psychologie, Faculteit der Sociale Wetenschappen Erasmus Universiteit

Rotterdam

Marnix van Rossum

17 juni, 2022

Aantal woorden: 7254

Samenvatting

In dit literatuuronderzoek is de invloed van zelfreflectief vermogen van ouders op gedragsproblemen bij kinderen bekeken. Zelfreflectie is de inspectie van iemands eigen gedachten, gevoelens en gedragingen. Er waren doelen opgesteld om onderscheidt te maken in invloed op ouders en kinderen. Voor ouders is gebleken dat zelfreflectief vermogen zorgt voor minder ouderlijke stress en het de toepassing van een positieve opvoedstijl promoot. Voor kinderen is gebleken dat minder ouderlijke stress en het gebruik van een positieve opvoedstijl positieve invloeden hebben op de gedragsproblemen van het kind. Het laatste doel was meetmethoden voor zelfreflectief vermogen identificeren en manieren van versterken van zelfreflectief vermogen bespreken. Daaruit komt naar voren dat zelfreflectief vermogen gemeten kan worden door middel van vragenlijsten of door het gebruik van een dagboek. Interventies voor het versterken van zelfreflectief vermogen werken over het algemeen met mindfulness, waar zelfreflectie voor nodig is, maar er zijn ook interventies die direct zelfreflectie aanpakken. Het voornamelijk kritiek op de onderzoeken heeft te maken met gebruik van zelfrapportage, tekort aan onderzoeken uitgevoerd in Nederland en tekort aan steekproeven met vaders. Suggesties voor vervolgonderzoek zijn allereerst het uitvoeren van longitudinale onderzoeken naar de invloed van zelfreflectief vermogen van ouders op gedragsproblemen bij kinderen en daarnaast ontwikkelen van interventies die zich specifiek richten op het versterken van zelfreflectief vermogen.

De Invloed van Zelfreflectief Vermogen van Ouders op Gedragsproblemen bij Kinderen

De transitie naar ouderschap is voor velen een grote levensgebeurtenis die veel psychologische, fysiologische en sociale aanpassingen vereist (Parfitt & Ayers, 2014). Deze gebeurtenis kan een erg lastige en stressvolle taak zijn en als ouder is het onmogelijk om op iedere situatie voorbereid te zijn. Van tevoren is nog niet bekend wat voor kind de ouder zal krijgen en er zal ter plekke geleerd moeten worden hoe de opvoeding in zijn werk gaat. Dit verloopt lang niet altijd voorspoedig; soms gaat het zelfs dermate moeizaam dat kinderen uit huis geplaatst moeten worden. In 2021 bevonden 460.740 jongeren tot 23 jaar zich in de jeugdzorg (Nederlands Jeugdinstituut [NJI], 2022a). Dit is 10.4% van alle jongeren in Nederland. Hierin is het belangrijk om mee te nemen dat niet alle jongeren die in de jeugdzorg zitten gedragsproblemen hebben en dat niet alle jongeren met gedragsproblemen te maken hebben met de jeugdzorg. De prevalentie gedragsproblemen verschilt sterk per leeftijdsgroep en geslacht. Volgens het NJi (2022b) had in 2017 ongeveer 15% van de jongens en 10% van de meisjes gedragsproblemen. Het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ, 2016) stelt dat ongeveer 10% van de acht- tot twaalfjarige kinderen gedragsproblemen heeft. Bij adolescenten ligt dit percentage rond de 16%.

Om gedragsproblemen van jongeren aan te pakken zijn er talloze interventies ontwikkeld, zowel gericht op het kind als op de ouder. Er worden vaak interventies gebruikt die vallen onder *behavioral parent training* (BPT), dat sinds de jaren '70 van de vorige eeuw wordt gezien als de meest effectieve soort interventies voor kinderen met gedragsproblemen (Kaminski & Claussen, 2017; Michelson et al., 2013). Voorbeelden van interventies die hieronder vallen zijn *Incredible Years* en *Triple P*, die beide zijn gefocust op het aanleren van gedragsmatige strategieën aan ouders, zoals het stellen van grenzen en consequenties geven (Sanders et al., 2014; Webster-Stratton & Reid, 2018). Deze strategieën hebben ten doel ouders handvatten te bieden om met de gedragsproblemen van hun kind om te kunnen gaan. BPT-interventies gaan niet in op de mogelijke oorzaak van de gedragsproblemen van de kinderen. Daarnaast hebben deze interventies een zeer hoog drop-out percentage van 50% (Chacko et al., 2016). Een verklaring die Chacko et al. (2016) hiervoor geven is de negatieve houding die ouders vaak hebben tegenover de problemen van hun kind en het geringe vertrouwen dat zij soms hebben in de werkzaamheid van de interventies. Ouders lijken hierom een groot aandeel te hebben in de effectiviteit van de interventie.

Oorzaken van gedragsproblemen van kinderen worden vaak gezocht bij het kind – problemen kunnen bijvoorbeeld toegeschreven worden aan moeilijk temperament van het kind (Barnes et al., 2013) – of in de omgeving, waarbij blootstelling aan alcohol of

sigarettenrook tijdens de zwangerschap wordt aangehaald (Petkovsek et al., 2014). De oorzaak wordt weinig bij de karaktereigenschappen van ouders gezocht. Verscheidene onderzoeken halen de urgentie aan van het bestuderen van de rol van ouders bij de problemen van het kind (Ben-Porath, 2010; Leijten et al., 2013; Lundahl et al., 2006; Vazsonyi & Huang, 2010). Een vaardigheid waar nog onderzoek naar ontbreekt is het zelfreflectief vermogen van ouders, en de rol die dit speelt bij gedragsproblemen van het kind. Zelfreflectie is de inspectie en evaluatie van iemands eigen gedachten, gevoelens en gedragingen (Bulmer et al., 2021). Het kan men hulp bieden bij het sturen van hun gedragingen, het begrijpen van hun emoties en hun effectief functioneren in de wereld (Johnson et al., 2002).

Een verwachting van de huidige literatuurstudie is dat zelfreflectief vermogen van ouders positieve gevolgen heeft voor de gedragsproblemen van het kind. Deze verwachting is op een aantal onderzoeken gebaseerd. Allereerst beweren Parfitt en Ayers (2014) dat de transitie naar ouderschap een stressvolle periode kan zijn. Casalin et al. (2014) en Crnic et al. (2005) stellen dat stress bij ouders een negatieve impact heeft op de ontwikkeling van het kind. Zelfreflectief vermogen kan helpen met het ervaren van minder stress (Dumas, 2005; Shapiro & Carlson, 2017). Om die reden heeft zelfreflectief vermogen van ouders, door hun afname in stress, mogelijk positieve gevolgen voor het kind. Daarnaast hebben Ardelt en Grundwald (2018) aangetoond dat trauma van ouders intergenerationeel kan worden overgedragen. Dit betekent dat de kinderen de negatieve gevolgen van het trauma ook kunnen ervaren zonder dat het zelf te hebben meegemaakt. Ardelt en Grundwald (2018) stellen dat zelfreflectief vermogen een positief effect kan hebben op het om kunnen gaan met trauma's, waardoor de kans op intergenerationele overdracht vermindert. Tot slot hebben West et al. (2021) gesteld dat zelfreflectief vermogen een belangrijke voeding is voor gedragsverandering. Hiermee wordt bedoeld dat de ouder door te reflecteren op zijn of haar gedrag kan achterhalen wat zijn of haar tekortkomingen zijn in de opvoeding. Dit kan gedragsverandering ten goede van het kind in de hand werken.

Kortom kan dus gesteld worden dat zelfreflectief vermogen van ouders van groot belang is voor de ontwikkeling van het kind en dat het belangrijk is dat er wordt gekeken naar de relatie tussen deze twee variabelen. De huidige literatuurstudie zal de relatie tussen zelfreflectief vermogen van ouders en gedragsproblemen van kinderen onder de loep nemen door middel van het beantwoorden van drie deelvragen. In deze hoofdvraag staan twee partijen centraal; de ouders en de kinderen. Aanvankelijk zal worden gekeken naar de invloed van zelfreflectief vermogen op ouders, of specifieker; op het stressniveau van ouders en de opvoedstijl die zij toepassen. Vervolgens wordt de focus verschoven naar de tweede partij, de

kinderen. Eerst worden onderzoeken besproken die de invloed van ouderlijke stress op kinderen bestuderen, waarna wordt gekeken naar de invloed van opvoedstijl op kinderen. Als laatste zal worden gekeken naar relevantie van de hoofdvraag voor de praktijk. Hiervoor zullen eerst manieren voor het meten van zelfreflectief vermogen worden besproken. Tot slot zal worden ingegaan op interventies die zelfreflectief vermogen kunnen versterken.

Methode

Het doel van dit literatuuronderzoek was het beoordelen van onderzoek naar zelfreflectief vermogen van ouders en de invloed ervan op gedragsproblemen van kinderen. De literatuur was geselecteerd in de periode van 25 april tot en met 13 mei 2022 via de zoekmachines SCOPUS en Google Scholar. Voor de literatuur zijn de volgende inclusiecriteria gebruikt: a) het onderzoek keek alleen naar kinderen die bij hun biologische ouders wonen; b) het onderzoek focuste op het zelfreflectief vermogen of opvoedvaardigheden van ouders; c) onderzoek is geschreven in het Nederlands of in het Engels; en d) het onderzoek moet zijn gepubliceerd in een wetenschappelijk tijdschrift en moet zijn ondergaan aan een collegiale toetsing. Exclusiecriteria waren: a) onderzoek keek naar adoptiekinderen of pleegkinderen; b) er was een focus op leraren; en c) de primaire verzorger heeft een gediagnosticeerde psychische stoornis of een lichamelijke beperking.

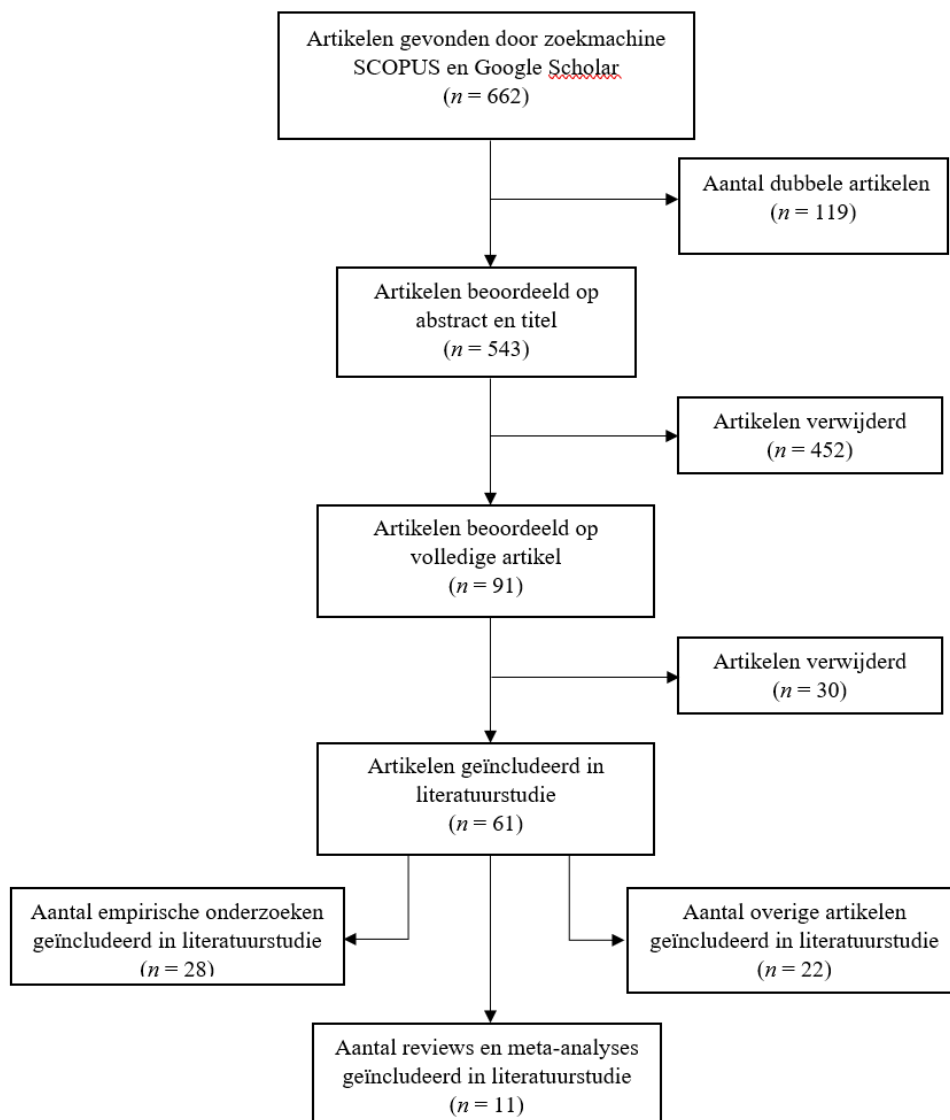
Voor het vinden van literatuur zijn de volgende sleutelwoorden gebruikt: *self-reflection*, *introspection* en *self-awareness*. Deze zijn gecombineerd met de sleutelwoorden “*parent* style*” of “*parent**”. Deze laatste termen zijn nog gecombineerd met de sleutelwoorden “*behavio* problems*” of “*child wellbeing*” of “*internalizing behavio**” of “*externalizing behavio**”. Verder is gezocht naar aanvullende literatuur over de onderwerpen mindfulness en trauma. Hiervoor zijn de sleutelwoorden “*mindfulness*” of “*trauma*” en “*self-reflection*” gebruikt. In het PRISMA Flow Diagram (zie Figuur 1) is te zien hoeveel artikelen de zoekopdrachten hebben opgeleverd, hoeveel artikelen uiteindelijk zijn geselecteerd en hoeveel artikelen na het beoordelen van de kwaliteit zijn overgebleven.

Zowel empirische onderzoeken als reviews en meta-analyses zijn gebruikt, aangezien er niet voldoende relevant empirisch onderzoek gedaan is naar het onderwerp, om een goed onderbouwde conclusie te kunnen trekken. Alle onderzoeken zijn onderworpen aan twee rondes van beoordeling. Allereerst zijn de samenvattingen en titels van de artikelen gelezen, wat een selectie van 91 artikelen opleverde. Hierna zijn de onderzoeken beoordeeld op basis van het gehele artikel. Bij de empirische onderzoeken is er bij de methode gelet op hoeveel participanten zijn gebruikt, of de meetinstrumenten valide en betrouwbaar zijn en in hoeverre er bias in de data is ontstaan. Verder is bij de resultaten gelet op welke data-analyses zijn

gebruikt en of die analyses passend zijn voor het onderzoek. Als laatste is er bij de discussie gekeken naar de waarde die de auteurs hangen aan hun eigen conclusie, waarna er door middel van de beschreven beperkingen een eigen waardeoordeel aan de conclusie is gehangen. Voor de reviews en meta-analyses geldt dat er bij de methode is gelet op hoeveel onderzoeken er zijn gebruikt en of de auteurs hebben gecontroleerd of de gebruikte onderzoeken van voldoende kwaliteit waren. De beoordeling van de resultaten en discussie is hetzelfde geweest voor reviews en meta-analyses als voor empirische onderzoeken. Na de laatste beoordelingsronde zijn er nog 61 artikelen overgebleven die zijn verwerkt in de huidige literatuurstudie.

Figuur 1

PRISMA Flow Diagram

Resultaten

Invloed van Zelfreflectief Vermogen op Ouders

Om antwoord te kunnen geven op de hoofdvraag ‘wat is de relatie tussen zelfreflectief vermogen van ouders en gedragsproblemen van kinderen?’ is het belangrijk om te kijken naar de invloed van zelfreflectief vermogen op ouders. In de opvoeding spelen de ouders namelijk een grote rol (Yerkes et al., 2021). In de introductie is duidelijk geworden dat er veel ouders zijn die stress ervaren tijdens de opvoeding (Parfitt & Ayers, 2014). Allereerst zullen er onderzoeken besproken worden die hebben gekeken naar de invloed van zelfreflectief vermogen op het stressniveau van ouders. Als tweede zal gekeken worden naar de invloed van zelfreflectief vermogen op de opvoedstijl die ouders gebruiken. Een opvoedstijl schemert door in vrijwel alle beslissingen die de ouders tijdens de opvoeding maken (Lee et al., 2006). Hierom is dit een belangrijk onderdeel van de opvoeding.

Invloed op Stressniveau

Samaie en Farahani (2011) hebben correlatieve onderzoek gedaan naar de relatie tussen zelfreflectie en stress. Studenten ($n = 275$) uit Teheran, de hoofdstad van Iran, hebben de *Rumination and Reflection Questionnaire* (RRQ) ingevuld om te meten in hoeverre zij beschikten over zelfreflectief vermogen. Verder hebben de studenten de *Depression Anxiety Stress Scales* (DASS-21) ingevuld, waarin stellingen staan over symptomen van depressie, angst en stress. De studenten moesten bij beide meetmethoden aangeven in hoeverre de stellingen betrekking hadden op henzelf. Er was een statistisch significant resultaat gevonden voor de negatieve correlatie tussen zelfreflectie en stress. Dit betekent dat de studenten die op de RRQ een hoge score hebben behaald op zelfreflectie, lagere scores lieten zien op de DASS-21. Met andere woorden gaat een hoog niveau van zelfreflectief vermogen gepaard met een lager niveau van stress. De onderzoekers hebben geen beperkingen van hun onderzoek beschreven, maar dit onderzoek heeft wel degelijk twee belangrijke beperkingen. Allereerst was het onderzoek uitgevoerd in Iran, wat negatieve gevolgen heeft voor de generaliseerbaarheid van de resultaten. Aangezien het huidige literatuuronderzoek gericht is op ouders in Nederland, is het mogelijk dat een nationale steekproef andere resultaten oplevert. De tweede beperking heeft te maken met het type onderzoek. Samaie en Farahani (2011) hebben een correlatieve onderzoek uitgevoerd waardoor er geen causale conclusie gegeven kan worden. Er kan dus geen uitspraak gedaan worden over welke variabele de oorzaak en welke het gevolg is. Er is behoefte aan een experimenteel ontwerp voor het bepalen van de relatie tussen zelfreflectie en stress.

Miyagawa et al. (2020) bieden een bruikbare toevoeging aan het onderzoek van Samaie en Farahani (2011). Zij maken namelijk gebruik van een experimenteel ontwerp. Zij kijken naar de relatie tussen zelfcompassie en gepaste overtuigingen over faalervaringen. Met

gepaste overtuigingen wordt door de onderzoekers bedoeld dat het individu niet bang is om te falen, omdat ze de faalervaringen niet zien als een dreiging, maar als een uitdaging.

Zelfcompassie is de neiging om het zelf met een vriendelijke en open houding te behandelen bij het meemaken van een faalervaring (Siegel et al., 2019). Ondanks dat dit onderzoek naar zelfcompassie kijkt, in plaats van zelfreflectie, is het toch bruikbaar voor het achterhalen van de invloed van zelfreflectief vermogen op stress. Ouderlijke stress ontstaat namelijk, onder meer, wanneer ouders het idee hebben dat ze niet aan de behoeften van het kind kunnen voldoen. Dit voelt voor hen als een faalervaring (Nijssens et al., 2018). Daarnaast betreft zelfcompassie iemands kennis van zijn of haar gedragspatronen tijdens een faalervaring, zodat zij zichzelf beter kunnen begrijpen en accepteren (Shapiro & Carlson, 2017). Het bereiken van kennis over iemands eigen gedragspatronen kan worden gedaan door zelfreflectie, aangezien dit om de inspectie en evaluatie gaat van iemands eigen gedachten, gevoelens en gedragingen (Bulmer et al., 2021). Miyagawa et al. (2020) hebben het verband tussen zelfcompassie en gepaste overtuigingen over faalervaringen onderzocht door 124 Japanse studenten in te delen in drie groepen; een zelfcompassiegroep, een positieve zelfreflectiegroep en een controlegroep. De zelfcompassiegroep kreeg een schrijftaak waarin ze hun zwakke punten op een vriendelijke en begripvolle manier moesten benaderen en de positieve zelfreflectiegroep kreeg de taak om hun krachten te beschrijven. Vervolgens hebben alle participanten de *Self-Compassionate Scale* (SCS) ingevuld. De resultaten laten zien dat zelfcompassie geïnduceerd kon worden door de schrijftaak en dat de studenten uit de zelfcompassiegroep meer geneigd waren om hun zwakke punten op een vriendelijke en begripvolle manier te benaderen en hun faalervaringen te zien als uitdagingen in vergelijking met de twee andere groepen. Bij de interpretatie van de resultaten voor de huidige literatuurstudie is het belangrijk om mee te nemen dat de positieve zelfreflectiegroep geen positief significant effect had op gepaste overtuigingen over faalervaringen. Mogelijk is zelfreflectie dus niet genoeg voor het bereiken van gepaste overtuigingen over faalervaringen. Echter kan dit niet-significante effect worden verklaard door de relatief kleine steekproef, waardoor er een tekort aan power is. Bij een grotere steekproef zou er wel een significant effect kunnen ontstaan. Naast een kleine steekproef is er nog een andere belangrijke beperking in het onderzoek van Miyagawa et al. (2020). Aangezien hun steekproef alleen bestond uit Japanse studenten is de generaliseerbaarheid van de resultaten erg laag. Ondanks de beperkingen toont dit onderzoek aan dat zelfcompassie zorgt voor gepaste overtuigingen over faalervaringen. Zelfcompassie, wat bereikt kan worden door zelfreflectie, kan dus

voordelig zijn voor ouders, omdat het hun ongepaste overtuigingen over faalervaringen verandert naar gepaste overtuigingen. Dit leidt ertoe dat ze minder faalangst en stress ervaren.

Invloed op Opvoedstijl

Elke ouder past een andere opvoedstijl toe op basis van een unieke combinatie van factoren, zoals de opvoedstijl die hun ouders hebben gebruikt, in welke cultuur ze zijn opgegroeid (Smetana, 2017) of de kenmerken van het kind (Stevens et al., 2018). Er zijn twee factoren die gekoppeld lijken te zijn aan zelfreflectie; emotionele responsiviteit en disciplineren. Er is weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen emotionele responsiviteit en disciplineren en zelfreflectief vermogen. Door middel van verschillende onderzoeken zal er een indicatie gegeven worden voor de relatie tussen deze variabelen. De meeste opvoedstijlen kunnen worden ingedeeld in harde of positieve opvoedstijlen op basis van de hoeveelheid emotionele responsiviteit ouders tonen en de hoeveelheid en vorm van disciplineren die ze toepassen (Agbaria, 2022; Hoskins, 2014). Een harde opvoedstijl wordt gekenmerkt door weinig emotionele responsiviteit en harde, soms ongepaste, disciplineren. Een positieve opvoedstijl wordt gekenmerkt door veel emotionele responsiviteit en vooral gepaste disciplineren.

Ouders die gebruik maken van ongepaste en harde disciplineren laten zich vaker leiden door de automatische piloot dan ouders die gebruik maken van een positieve opvoedstijl (Cano, 2022; Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016). De reacties die hieruit voortkomen zijn over het algemeen emotioneel geladen reacties die niet gepast zijn voor de situatie (Dumas, 2005, Shapiro & Carlson, 2017), zoals wanneer de ouder reageert met veel woede wanneer het kind zijn beker laat vallen, terwijl er eigenlijk niets ernstigs aan de hand is. Volgens Dumas (2005) kunnen automatische reacties van ouders verminderd worden door middel van mindfulness. Dit is het hebben van een volledig, niet-oordelend bewustzijn voor de huidige ervaring (Siegel et al., 2008). Zelfreflectie is een onderdeel van mindfulness (Shapiro & Carlson, 2017) en zelfreflectief vermogen is volgens Reeder et al. (2017) een belangrijk mechanisme waardoor iemand zijn automatische reacties kan herkennen. Dumas (2005) stelt dat iemand door middel van mindfulness, en dus zelfreflectie, zichzelf leert kennen en er op die manier achter kan komen wat de reacties zijn die hij of zij heeft op bepaalde gebeurtenissen. Zodra iemand zijn eigen reacties herkent, kan er volgens Dumas (2005) verandering ontstaan en wordt de cirkel van automatische reacties doorbroken. Kortom, zelfreflectie kan helpen bij het verminderen van automatische reacties waardoor er minder gebruik wordt gemaakt van harde, ongepaste disciplineren en de opvoedstijl van de ouders dichterbij een positieve opvoedstijl komt.

Emotionele responsiviteit lijkt aan zelfreflectie gekoppeld te zijn door emotionele competentie. Mortazavizadeh et al. (2022) hebben onderzoek gedaan naar de relatie tussen emotionele competentie en opvoedstijlen. Zij definiëren emotionele competentie van ouders als het hebben van kennis over diens eigen emoties en de emoties van hun kind. In hun onderzoek zijn 50 ouders getest op emotionele competentie en opvoedstijl door middel van vragenlijsten. Uit de resultaten is gebleken dat ouders met meer emotionele competentie vaker gebruik maken van positieve opvoedstijlen dan ouders met weinig emotionele competentie. Nijssens et al. (2018) hebben in hun onderzoek gevonden dat ouders met veel zelfreflectief vermogen hogere emotionele competentie hebben voor zowel hun eigen emoties als die van hun kind. Met andere woorden, meer zelfreflectief vermogen leidt tot meer emotionele competentie. Ouders die meer emotionele competentie bezitten passen vaker een positieve opvoedstijl toe dan ouders die weinig emotionele competentie bezitten.

Alles samenvattend hebben Samaie en Farahani (2011) aangetoond dat zelfreflectief vermogen een negatieve correlatie heeft met stress. Een causaal verband tussen zelfcompassie, waar zelfreflectie voor nodig is, en een lager niveau van stress is aangetoond door Miyagawa et al. (2020). Ouders die veel zelfreflectief vermogen hebben, lijken meer emotionele responsiviteit en gepaste disciplineren te tonen (Cano, 2022; Dumas; 2005; Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016; Mortazavizadeh et al., 2022; Nijssens et al., 2018). Ouders met meer emotionele responsiviteit en gepaste disciplineren maken vaker gebruik van een positieve opvoedstijl dan van een harde opvoedstijl.

Invloed van Ouderlijke Stress en Opvoedstijl op Kinderen

Met de kennis dat zelfreflectief vermogen ervoor zorgt dat ouders minder stress ervaren en vaker een positieve opvoedstijl dan een harde opvoedstijl toepassen, kan worden gekeken naar de invloed van deze variabelen op kinderen. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat stress en opvoedstijl belangrijke effecten hebben op gedragsproblemen van kinderen (Casalin et al., 2014; Crnic et al., 2005). Allereerst zal gekeken worden naar de invloed van stress bij ouders op kinderen. Vervolgens wordt gekeken naar de invloed van een positieve of harde opvoedstijl op kinderen.

Invloed van Ouderlijke Stress op Kinderen

De negatieve impact van stress bij ouders komt vaak tot uiting in gedragsproblemen van kinderen (De Cock et al., 2017; Fallucco et al., 2016). Giannotti et al. (2020) hebben onderzoek gedaan naar het effect van ouderlijke stress op externaliserende problemen van kinderen tijdens de COVID-19-pandemie. De steekproef bestond uit 602 ouders (87% moeders) die een online survey hebben ingevuld over opvoeden in de COVID-19-pandemie.

Ouderlijke stress is gemeten met gebruik van de *Parental Stress Scale* (PSS) en externaliserende problemen van de kinderen zijn gemeten met de *Strengths and Difficulties Questionnaire* (SDQ). De resultaten tonen aan dat ouderlijke stress positief gecorreleerd is met externaliserende problemen van kinderen. Dit betekent dat stress bij ouders een negatieve impact heeft op het gedrag van kinderen. Het onderzoek van Giannotti et al. (2020) heeft een aantal beperkingen. Allereerst is dit onderzoek uitgevoerd tijdens de eerste COVID-19 lockdown. Het is mogelijk dat ouders meer stress ervaren tijdens deze periode, waardoor de resultaten overschat zijn. Als tweede is de balans tussen vaders en moeders in de steekproef niet gelijk, aangezien meer dan 80% van de steekproef bestond uit moeders. Het zou kunnen dat de resultaten voor vaders verschillen van die voor moeders. Als laatste zijn de externaliserende problemen van het kind alleen gerapporteerd door de ouders en niet door andere personen, zoals leraren of andere familieleden. Het zou kunnen dat de rapportage om die reden niet helemaal accuraat is of dat er sprake is van responsbias. Responsbias is de algemene term voor de neiging van participanten om onnauwkeurig of onjuist te reageren tijdens de meting (Gove & Geerken, 1977). Ondanks de beperkingen is er een duidelijke indicatie voor een positieve correlatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen van kinderen.

Het onderzoek van Osborne en Reed (2009) is een waardevolle toevoeging op Giannotti et al. (2020) omdat zij een andere doelgroep hebben onderzocht en hun onderzoek niet tijdens de COVID-19-pandemie hebben uitgevoerd. Osborne en Reed (2009) hebben een 10-maanden durend onderzoek gedaan naar de interactie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen in kinderen met autismespectrumstoornissen (ASS). In totaal hebben 65 kinderen met gediagnosticeerde ASS en hun ouders meegedaan aan het onderzoek. De ernst van ASS van de kinderen is gemeten met de *Gilliam Autism Rating Scale* (GARS) en de gedragsproblemen zijn gemeten door middel van een semigestructureerd onderzoek met de ouders. De ouders hebben de *Questionnaire on Resources and Stress* (QRS-F) ingevuld, waarmee werd gemeten hoeveel stress de ouders ervaren. De onderzoekers verwachtten dat ouderlijke stress een sterkere associatie had met de gedragsproblemen van kinderen dan met de ernst van ASS. De resultaten bieden ondersteuning voor deze hypothese. Er kan geconcludeerd worden dat een hoger niveau van ouderlijke stress gepaard gaat met ernstigere gedragsproblemen bij de kinderen dan bij ouders die minder stress ervaren. Het onderzoek van Osborne en Reed (2009) is niet uitgevoerd zonder beperkingen. Ten eerste kan, hoewel het onderzoek 10 maanden duurde, niet met alle zekerheid een causale conclusie worden getrokken. Binnen 10 maanden zouden er nog andere factoren geweest kunnen zijn die de

relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen van de kinderen beter kunnen verklaren. De tweede beperking komt overeen met een tekortkoming in het onderzoek van Giannotti et al. (2020); de gedragsproblemen van kinderen zijn alleen gemeten via de ouders. Als derde stellen de onderzoekers dat de relatie tussen ouderlijke stress en gedragsproblemen van kinderen mogelijk is overschat, omdat gedragsproblemen van kinderen ook kunnen zorgen voor meer ouderlijke stress, waardoor er een cyclische interactie ontstaat. Als laatste moet rekening gehouden worden met de samenstelling van de steekproef. De kinderen in de steekproef hadden namelijk allemaal ASS. Mogelijk biedt een andere populatie resultaten die hiervan verschillen. Ondanks de beperkingen van de onderzoeken van Giannotti et al. (2020) en Osborne en Reed (2009) kan geconcludeerd worden dat ouderlijke stress een negatieve invloed heeft op gedragsproblemen van kinderen.

Invloed van Opvoedstijl op Kinderen

Uit meerdere onderzoeken is naar voren gekomen dat positieve opvoedstijlen en harde opvoedstijlen verschillende effecten hebben op de ontwikkeling van het kind (Choenni et al., 2019; El-Deen et al., 2021; Lee et al., 2006; Nelson et al., 2019). El-Deen et al. (2021) hebben correlatieel onderzoek gedaan naar de invloed van een positieve of harde opvoedstijl op de ernst van ADHD-symptomen en bijkomende gedragsproblemen van kinderen. Dit onderzoek bestond uit 48 kinderen met gediagnosticeerde ADHD en hun ouders ($n = 96$). De onafhankelijke variabele was een positieve of harde opvoedstijl, gemeten aan de hand van een gestructureerd interview met de kinderen. De kinderen kregen vragen over hoeveel warmte, ondersteuning, bescherming en disciplineren zij ontvingen van hun ouders en in hoeverre de ouders hierin consistent waren. De afhankelijke variabelen waren de ernst van de ADHD-symptomen en bijkomende gedragsproblemen gemeten door een vragenlijst met schaalvragen en een intelligentietest. Uit de resultaten is gebleken dat een positieve opvoedstijl een negatieve correlatie heeft met de ernst van de ADHD-symptomen en gedragsproblemen van het kind. Ook heeft het positieve gevolgen voor pro-sociaal gedrag, zelfcontrole en verantwoordelijkheidsgevoel van het kind. Een harde opvoedstijl had een positieve correlatie met de ernst van de ADHD-symptomen en gedragsproblemen van het kind. De resultaten die door El-Deen et al. (2021) waren gevonden zijn consistent met het onderzoek van Pinquart (2017) en zijn ook gevonden in andere culturen (Lansford et al., 2018; Rothenberg et al., 2019). Beperkingen van het onderzoek van El-Deen et al. (2021) zijn hun gebruik van een relatief kleine steekproef, het gebrek aan een controlegroep en het gebruik van zelfrapportage. Tevens had het onderzoek van El-Deen et al. (2021) een correlatieel ontwerp, waardoor er geen causale conclusie kan worden getrokken over de

relatie tussen de twee opvoedstijlen en de gedragsproblemen van het kind. Om deze reden is er behoefte aan een longitudinaal onderzoek. Choenni et al. (2019) hebben een longitudinaal onderzoek uitgevoerd over de relatie tussen opvoedstijl en gedragsproblemen van een kind met ADHD. Dit onderzoek is op dezelfde resultaten uitgekomen als El-Deen et al. (2021). Hierom kan gesteld worden dat een positieve opvoedstijl bijdraagt aan een vermindering van gedragsproblemen bij kinderen.

De bovenstaande onderzoeken zijn uitgevoerd bij kinderen met ADHD. Om te onderzoeken wat het effect is van positieve en harde opvoedstijlen op een andere doelgroep wordt het onderzoek van Agbaria (2020) besproken. In dit onderzoek is de opvoedstijl gemeten van 524 ouders uit Israël met een kind tussen de vier en vijf jaar oud. Dit is uitgevoerd door middel van de *Parental Style Questionnaire* (PSQ). In tegenstelling tot de meting van gedragsproblemen in de onderzoeken van Giannotti et al. (2020) en Osborne en Reed (2009), heeft Agbaria (2020) de gedragsproblemen van kinderen gemeten door de *Child Behavior Checklist* (CBCL), die is ingevuld door de ouders én door een leraar. Vergelijkbaar met het onderzoek van El-Deen et al. (2021) hebben de resultaten aangetoond dat een positieve opvoedstijl een negatieve correlatie heeft met gedragsproblemen bij kinderen en een harde opvoedstijl hiermee een positieve correlatie heeft. Het onderzoek van Agbaria (2020) heeft twee belangrijke beperkingen. De resultaten zijn beperkt tot ouders uit Israël en er is gebruik gemaakt van zelfrapportage, waardoor er sprake kan zijn van responsbias in de resultaten. Deze twee beperkingen kunnen de betrouwbaarheid van de resultaten negatief beïnvloeden.

Samengevat kan ondanks de beperkingen van de besproken onderzoeken gesteld worden dat een harde opvoedstijl een negatieve impact heeft op gedragsproblemen en dat het tegenovergestelde geldt voor een positieve opvoedstijl (Agbaria, 2020; Choenni et al., 2019; El-Deen et al., 2021). Dit betekent dat kinderen die veel emotionele responsiviteit en gepaste disciplineren van hun ouders krijgen, minder gedragsproblemen ontwikkelen dan de kinderen die dit niet krijgen.

Manieren van Zelfreflectief Vermogen Meten en Versterken

Zoals besproken is zelfreflectief vermogen voordelig voor ouders, aangezien het stress vermindert en kan zorgen voor het gebruik van een positieve opvoedstijl. Het is bruikbaar voor de praktijk dat er manieren worden besproken waarop zelfreflectief vermogen gemeten en versterkt kan worden. Dit kan bijvoorbeeld nuttig zijn voor onderzoeken naar de relatie van een bepaalde variabele met zelfreflectief vermogen of voor onderzoeken naar de effectiviteit van een interventie voor het versterken van zelfreflectief vermogen. Allereerst

zullen er manieren worden besproken om zelfreflectief vermogen te meten, vervolgens wordt er naar interventies gekeken waarmee zelfreflectief vermogen versterkt kan worden.

Zelfreflectief Vermogen Meten

Trapnell en Campell (1999) hebben de *Rumination and Reflection Questionnaire* (RRQ) ontwikkeld om zelfreflectief vermogen te meten. Deze meetmethode bestaat uit 24 stellingen, waarvan de helft het onderwerp zelfreflectie betreft. Een voorbeeld van een stelling voor zelfreflectie is: 'ik ontdek graag mijn innerlijke zelf'. Om responsbias te voorkomen zijn een aantal stellingen negatief opgesteld, zoals 'ik hou niet van introspectief of zelfreflectief denken'. Wanneer er zich weinig responsbias in een meetinstrument bevindt, is de validiteit van het meetinstrument hoger en komen de resultaten van het meetinstrument dichter bij de werkelijke resultaten (Gove & Geerken, 1977). De RRQ heeft een hoge interne betrouwbaarheid van .90. Dit betekent dat de test consistent is met zichzelf en altijd ongeveer dezelfde score zal geven als deze door dezelfde persoon meerdere keren wordt ingevuld. Een andere manier van het meten van zelfreflectief vermogen is ontwikkeld door Grant et al. (2002). Zij hebben de *Self-Reflection and Insight Scale* (SRIS) ontwikkeld waarin zelfreflectie en inzicht apart van elkaar gemeten worden. Zij stellen namelijk dat wanneer iemand zelfreflectief vermogen heeft, dat niet wil zeggen dat die persoon ook inzicht heeft in zijn eigen gedachten, emoties en gedragingen. Grant et al. (2002) definiëren zelfreflectie als de inspectie en evaluatie van iemands eigen gedachten, gevoelens en gedragingen en inzicht als het begrip van iemands eigen gedachten, gevoelens en gedragingen. Grant et al. (2002) hebben de test-hertest betrouwbaarheid en validiteit van de SRIS gemeten. Daarnaast is er een factoranalyse uitgevoerd voor de verschillende items in de vragenlijst. Uit deze onderzoeken is naar voren gekomen dat de SRIS een valide en betrouwbaar meetinstrument is. Een laatste manier om zelfreflectie te meten is door de participant een dagboek te laten bijhouden (Grant et al., 2002). Deze methode is laagdrempelig, omdat precies op het moment van een bepaalde gebeurtenis gedocumenteerd kan worden wat de gedachten, emoties en gedragingen waren van de participant. Echter geven Grant et al. (2002) aan dat met een dagboek slecht controleerbaar is hoe accuraat iemand op zichzelf reflecteert. Het is volgens hen aan te raden om iemand goede voorlichting te geven over hoe het dagboek gebruikt moet worden. Daarnaast moeten evaluatiegesprekken uitgevoerd worden om bij te houden hoe het gaat met iemands zelfreflectief vermogen.

Zelfreflectief Vermogen Versterken

Allereerst wordt de *Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting and Sensitive Discipline* (VIPP-SD) besproken. Dit is een interventie voor ouders met kinderen

tussen de één en zes jaar oud, die kan zorgen voor een vermindering in gedragsproblemen van het kind (Juffer et al., 2017a; Juffer et al., 2017b). De reden hiervoor is dat VIPP-SD het gebruik van een gevoelige, positieve opvoedstijl promoot, zodat het kind zich veilig kan hechten. In eerder besproken onderzoeken van Agbaria (2020), Choenni et al. (2019) en El-Deen et al. (2021) is aangetoond waarom een positieve opvoedstijl voordelig is voor de ontwikkeling van het kind. In VIPP-SD wordt de interactie tussen ouder en kind gefilmd door een professional en achteraf besproken met de ouder (Juffer et al., 2017a; Juffer et al., 2017b). Op deze manier leert de ouder de positieve en negatieve kwaliteiten van de interactie. Samen met de hulp van een professional kan de ouder leren welke reacties wenselijker zijn en hoe de gedragingen van het kind geïnterpreteerd kunnen worden. Dit zorgt dus voor een verhoging in zelfreflectief vermogen, wat helpt bij het versterken van de toekomstige interacties tussen ouder en kind.

Er zijn, voor zover bekend is, geen andere interventies die specifiek zijn ontwikkeld voor het versterken van het zelfreflectief vermogen. De meeste interventies focussen op mindful opvoeden (Duncan et al. 2009). Dit is opvoeden met het doel een niet-oordelende, niet-reactieve aandacht te hebben voor elk moment en elke interactie met het kind (Kabat-Zinn & Kabat-Zinn, 1997). In trainingen die gebruik maken van mindfulness bevindt zich altijd ten minste één oefening die ingaat op zelfreflectie, zoals in de mindfulness training beschreven door Kemper (2016). Hierin kregen de participanten drie zelfreflectieoefeningen met als doel leren te reflecteren op hun eigen kwaliteiten die werden ingezet in de training. Mindfulness trainingen kunnen dus gebruikt worden om zelfreflectie te versterken. Burgdorf et al. (2019) hebben onderzoek gedaan naar het effect van *Mindful Parenting Training* (MPT) op ouderlijke stress en psychologische uitkomsten van het kind. Dit hebben zij gedaan in de vorm van een meta-analyse en systematische review. Dit onderzoek biedt een zeer waardevolle bijdrage aan de huidige literatuurstudie, aangezien het voor elk onderzoek heeft gekeken naar mogelijk risico op bias, waardoor alleen onderzoeken zijn meegenomen in de analyse die betrouwbare resultaten hebben geleverd. Uiteindelijk zijn 25 onderzoeken meegenomen met als primair doel het verminderen van ouderlijke stress en het verbeteren van psychologische uitkomsten voor de kinderen door middel van MPT. De resultaten van de meta-analyse laten zien dat MPT geassocieerd is met kleine tot gemiddelde directe en aanhoudende verminderingen in ouderlijke stress vergeleken met de controlegroep. Ook zijn er directe en aanhoudende verminderingen in gedragsproblemen van de kinderen aangetoond.

De meta-analyse van Burgdorf et al. (2019) heeft een aantal beperkingen die invloed hebben op de kracht van het bewijs. Allereerst is er maar een klein aantal onderzoeken dat

door de inclusiecriteria meegenomen kon worden. Om deze reden zijn onderzoeken over MPT en andere *mindfulness-based interventions* behandeld als één groep. Er kunnen dus geen uitspraken gedaan worden over eventuele verschillen in effectiviteit tussen de verschillende soorten interventies. Als tweede heeft het onderzoek vanwege het kleine aantal geïnccludeerde onderzoeken een lage power, wat ervoor heeft gezorgd dat er met niet veel zekerheid een conclusie getrokken kan worden over de moderatoren en de meta-regressieanalyse. Er zijn grotere meta-analyses nodig met meer power, zodat er accurate informatie gegeven kan worden over moderatoren en covarianties. Als derde hadden de meeste onderzoeken een tekort aan randomisatie van de participanten. Dit kan ervoor hebben gezorgd dat er veel participanten met gelijke karakteristieken in de experimentele groep of controlegroep hebben gezeten, waardoor het onduidelijk is of MPT dezelfde effecten heeft op mensen die niet die karakteristieken bezitten. Daarnaast is er in veel interventies gebruik gemaakt van zelfrapportage, wat de kans op responsbias verhoogt. Als laatste is er in veel studies gelimiteerde informatie gerapporteerd over de integriteit van het onderzoek, waardoor hier geen uitspraken over gedaan kunnen worden. Ondanks de beperkingen is deze meta-analyse een betrouwbaar onderzoek waaruit gesteld kan worden dat MPT een effectieve therapie is voor het verminderen van ouderlijke stress en gedragsproblemen van kinderen en het verhogen van zelfreflectief vermogen in ouders.

Er zijn van MPT diverse versies gemaakt voor verschillende leeftijden van kinderen. Een voorbeeld is de *Mindful with your Baby* (MwyB; Potharst et al., 2022) voor ouders met een kind onder één jaar oud. Deze interventie bestaat onder andere uit zelfreflectieoefeningen waarbij het individu gaat kijken naar diens eigen gedragingen, gedachten en gevoelens. Een belangrijk voordeel van deze training is dat vrijwel alle sessies uitgevoerd worden met de baby's erbij. Hierdoor kunnen er uitdagende situaties ontstaan die ouders een leermoment bieden, waarbij ze theorie kunnen toepassen in de praktijk. Potharst et al. (2022) hebben een pretest en posttest uitgevoerd bij vijftien moeders op ouderlijke stress en mindfulness, om te onderzoeken wat het effect is van MwyB op die twee variabelen. Uit de resultaten is gebleken dat MwyB effectief is in het verminderen van ouderlijke stress en het versterken van mindfulness en zelfreflectief vermogen. Aangezien er geen significante verschillen zijn te zien tussen de wachtlijst en de pretest, toont dit aan dat de verbetering tussen de pretest en de posttest toegeschreven kan worden aan de interventie. Het onderzoek van Potharst et al. (2022) is niet uitgevoerd zonder beperkingen. Allereerst was er geen groep die een andere interventie heeft gekregen, waardoor er geen conclusies kunnen worden getrokken over de effectiviteit van MwyB in vergelijking met andere interventies. Daarnaast hebben de

participanten zichzelf geselecteerd voor de interventie. Het is daarom mogelijk dat deze participanten al gemotiveerd waren om aan zichzelf te werken. Mogelijk heeft de interventie een andere effectiviteit voor moeders die niet gemotiveerd zijn om aan zichzelf te werken. De laatste beperking is toe te schrijven aan het gebruik van zelfrapportage, wat de kans op responsbias vergroot.

Kortom, zelfreflectief vermogen kan worden gemeten door het gebruik van vragenlijsten zoals RRQ (Trapnell & Campell, 1999) of SRIS (Grant et al., 2002), of door het gebruik van een dagboek (Grant et al., 2002). Zodra er de wens is om zelfreflectief vermogen van ouders te versterken, kan dit gedaan worden door een interventie die direct zelfreflectief vermogen aanpakt, zoals VIPP-SD (Juffer et al., 2017a; Juffer et al., 2017b; West et al., 2021) of door middel van een interventie die gebruik maakt van mindfulness, zoals MPT (Burgdorf et al., 2019) of MwyB (Potharst et al., 2022).

Discussie

Het huidige literatuuronderzoek keek naar het effect van zelfreflectief vermogen van ouders op gedragsproblemen van de kinderen. Om deze hoofdvraag te kunnen beantwoorden waren er een aantal doelen opgesteld. Allereerst was gefocust op de invloed van zelfreflectief vermogen voor het stressniveau van ouders en op hun opvoedstijl. Hieruit is gebleken dat ouders met meer zelfreflectief vermogen minder stress ervaren dan ouders met minder zelfreflectief vermogen (Miyagawa et al., 2020; Samaie & Farahani, 2011). Daarnaast bezitten ouders met meer zelfreflectief vermogen meer emotionele responsiviteit en maken ze minder vaak gebruik van harde of ongepaste disciplineren (Cano, 2022; Dumas, 2005; Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016; Mortazavizadeh et al., 2022; Nijssens et al., 2018). Vervolgens was de focus verlegd op kinderen en was gekeken naar de invloed van ouderlijke stress en opvoedstijl op kinderen. Hieruit is gebleken dat kinderen van ouders die veel stress ervaren vaker gedragsproblemen hebben dan kinderen van ouders die minder stress ervaren (Giannotti et al., 2020; Osborne & Reed, 2009). Verder is gebleken dat een positieve opvoedstijl een positieve invloed heeft op de gedragsproblemen bij kinderen en een harde opvoedstijl zorgt voor meer gedragsproblemen bij kinderen (Agbaria, 2020; Choenni et al., 2019; El-Deen et al., 2021). Het laatste doel van het huidige literatuuronderzoek heeft betrekking gehad op manieren om zelfreflectief vermogen te meten en te versterken. De resultaten toonden aan dat zelfreflectief vermogen gemeten kan worden door middel van vragenlijsten (Grant et al., 2002; Trapnell & Campell, 1999) of door het bijhouden van een dagboek (Grant et al., 2002). Daarnaast zijn er meerdere interventies ontwikkeld om het zelfreflectief vermogen van ouders te kunnen versterken, zoals MPT (Burgdorf et al., 2019),

MwyB (Potharts et al., 2022) en VIPP-SD (Juffer et al., 2017a; Juffer et al., 2017b; West et al., 2021).

In de introductie zijn een aantal aannames naar voren gekomen. Zo hadden Parfitt en Ayers (2014) gesteld dat ouders veel stress ervaren bij het opvoeden. Casalin et al. (2014) en Crnic et al. (2005) hadden gesteld dat ouderlijke stress kan zorgen voor gedragsproblemen bij kinderen. Zelfreflectie zou kunnen helpen met ouderlijke stress verminderen (Dumas, 2005; Shapiro & Carlson, 2017). De gevonden resultaten ondersteunen deze aanname. Miyagawa et al. (2020) en Samaie en Farahani (2011) hadden namelijk aangetoond dat ouders door middel van zelfreflectie kunnen achterhalen welke situaties stress induceren en wat hun automatische reacties zijn. Ouders die veel stress ervaren in de opvoeding kunnen door middel van een interventie zoals VIPP-SD (Juffer et al. 2017a) of MPT (Burgdorf et al., 2019) hun zelfreflectief vermogen versterken. Het is dus mogelijk voor ouders om door middel van zelfreflectie minder stress te ervaren. Daarnaast is bij kinderen het effect van minder stress bij ouders te zien in de vermindering van gedragsproblemen (Giannotti et al., 2020; Osborne & Reed, 2009).

Naast stress als bijdragende factor in gedragsproblemen bij kinderen is ook een harde opvoedstijl hierbij betrokken. Kinderen profiteren meer van een positieve opvoedstijl en kunnen hierdoor pro-sociaal gedrag, zelfcontrole en verantwoordelijkheidsgevoel ontwikkelen. West et al. (2021) hadden gesteld dat zelfreflectief vermogen een belangrijke voeding is voor gedragsverandering. De resultaten ondersteunen deze hypothese. Ouders kunnen namelijk door zelfreflectie uit de automatische piloot stappen en per situatie een gepaste disciplinerende geven (Cano, 2022; Gershoff & Grogan-Kaylor, 2016). Zonder zelfreflectief vermogen zouden de ouders mogelijk niet inzien dat zij reageren vanuit een automatische piloot. Daarnaast kunnen ouders door te kijken naar hun eigen emoties en naar die van hun kind emotionele competentie ontwikkelen, wat een ondersteunende werking heeft bij emotionele responsiviteit (Dumas, 2005; Mortazavizadeh et al., 2022, Nijssens et al., 2018). In VIPP-SD komt gedragsverandering door zelfreflectie ook naar voren. In deze interventie kijkt de ouder namelijk naar videobeelden van zichzelf in interactie met het kind, waardoor er gereflecteerd kan worden de positieve en negatieve kenmerken van de interactie (Juffer et al., 2017a; Juffer et al., 2017b). VIPP-SD is een effectieve interventie voor het versterken van zelfreflectief vermogen en het promoten van een positieve opvoedstijl, wat ook de hypothese van West et al. (2021) ondersteunt.

Als laatste hadden Ardelt en Grundwald (2018) gesteld dat zelfreflectief vermogen een positief effect heeft op het omgaan met trauma's, waardoor de kans op intergenerationele

overdracht vermindert. Mogelijk speelt de automatische piloot hier ook een rol bij. Ardelt en Grundwald (2018) hebben namelijk gesteld dat ouders met een trauma zich vaak niet realiseren dat er intergenerationele overdracht plaatsvindt. Door zelfreflectief vermogen zou een ouder kunnen leren in welke mate het trauma doorschemert in zijn of haar gedragingen. Zodra dat bewustzijn er is, kan verandering plaatsvinden (West et al., 2021) en kan de ouder voorkomen dat er intergenerationele overdracht van het trauma plaatsvindt.

Er zijn twee alternatieve verklaringen voor de gevonden resultaten. Allereerst is het onderzoek van Giannotti et al. (2020) uitgevoerd tijdens de eerste lockdown van de COVID-19-pandemie in Italië. Mogelijk zijn de gedragsproblemen van de kinderen niet alleen ontstaan door de hoeveelheid stress die de ouders hebben ervaren, maar ook omdat kinderen in deze periode niet naar school konden gaan en de hele dag thuis moesten verblijven. Een andere alternatieve verklaring voor de gedragsproblemen zijn de psychische stoornissen die bij de kinderen gediagnosticeerd waren. Zo hadden El-Deen et al. (2021) een onderzoek uitgevoerd bij kinderen met ADHD en Osborne en Reed (2009) hadden een onderzoek uitgevoerd bij kinderen met ASS. Mogelijk hadden deze kinderen gedragsproblemen door de psychische stoornis en is de relatie met ouderlijke stress in de werkelijkheid geringer.

Het huidige literatuuronderzoek heeft een aantal beperkingen door de gebruikte onderzoeken. Allereerst zijn de meeste onderzoeken gericht op moeders, wat ervoor zorgt dat de resultaten mogelijk niet te generaliseren zijn naar vaders (bijv. Burgdorf et al., 2019; El-Deen, 2021; Potharst et al., 2022). Uit onderzoek is naar voren gekomen dat vaders vaak op een andere manier opvoeden dan moeders (Craig, 2006; Craig & Mullan, 2011; Pakaluk & Price, 2020). Vader nemen bijvoorbeeld vaker een beschermende rol op zich en moeders vervullen vaker een verzorgende rol. Een steekproef met alleen vaders zou mogelijk andere resultaten opleveren dan de resultaten die hier gevonden zijn. Verder zijn er veel onderzoeken gebruikt die zijn uitgevoerd in verschillende landen, wat een positief effect heeft op de generaliseerbaarheid van de resultaten. Echter zijn er weinig onderzoeken uitgevoerd in Nederland, waardoor de gevonden resultaten mogelijk niet naar Nederland gegeneraliseerd kunnen worden. Cultuur en omgeving hebben namelijk veel invloed op hoe een individu zich beweegt door de wereld (Paat, 2013). Daarnaast hebben alle onderzoeken die zijn besproken gebruik gemaakt van zelfrapportage als data, wat kan zorgen voor een groot risico op responsbias. Dit kan onder andere worden opgelost door bepaalde schaalvragen andersom te schalen, zodat er bij de participanten die responsbias vertonen een vreemd antwoordpatroon ontstaat. Deze participanten kunnen dan uit de dataset worden verwijderd, wat het risico op

responsbias in de resultaten vermindert. De laatste beperking heeft betrekking op het huidige literatuuronderzoek. Het is namelijk van belang in het achterhoofd te houden dat er veel verschillende soorten factoren zijn die samen zorgen voor een bepaalde uitkomst voor het kind. Dit literatuuronderzoek biedt dus maar een klein deel van de mogelijke bron van gedragsproblemen bij kinderen.

Ondanks de beperkingen levert dit literatuuronderzoek een belangrijke bijdrage aan de wetenschappelijke kennis over de relatie tussen zelfreflectief vermogen van ouders en gedragsproblemen van kinderen. Een belangrijke implicatie van dit literatuuronderzoek is dat het heeft aangetoond dat er nog veel onderzoek vereist is om de relatie tussen de twee bovenstaande variabelen te kunnen bewijzen. Aangezien het niet ethisch is om een causaal verband tussen zelfreflectief vermogen van ouders en gedragsproblemen aan te tonen door middel van manipulatie van zelfreflectie, is er een behoefte aan longitudinale onderzoeken naar dit verband. Verder levert dit literatuuronderzoek een belangrijke bijdrage aan het ontwikkelen van interventies voor gedragsproblemen van kinderen met een focus op de ouders. Mogelijk kan deze verlegging van focus zorgen voor een grotere duurzaamheid van de interventies, omdat naast de situatie van het kind zelf ook de thuissituatie wordt aangepakt. Er zijn reeds veel interventies met een focus op ouders, maar dit zijn voornamelijk interventies die gebruik maken van mindfulness, waarbij geen specifieke focus is op het trainen van zelfreflectie. Er is behoefte aan nieuwe interventies die de focus op zelfreflectief vermogen van ouders leggen. Als laatste zijn er geen onderzoekers naast Grant et al. (2002) die zelfreflectief vermogen en inzicht als twee aparte constructen zien. Toekomstig onderzoek zou bijvoorbeeld door middel van aparte vragenlijsten kunnen meten hoe groot de overlap is tussen zelfreflectie en inzicht.

In conclusie kan gesteld worden dat zelfreflectief vermogen van ouders meer interesse in de wetenschap verdient en dat het versterken ervan veelbelovende resultaten heeft voor zowel ouders als kinderen. Zelfreflectief vermogen stelt een ouder in staat om uit de automatische piloot te stappen om vervolgens te kunnen zien wat aandacht verdient in de opvoeding en om zich te kunnen ontwikkelen als ouder. Dit heeft positieve gevolgen voor de gedragsproblemen van kinderen.

Referenties

- Agbaria, Q. (2022). Parental styles and parental emotional intelligence as predictors of challenging behavior problems among children in Israel. *Topics in Early Childhood Special Education, 41*(4), 321-332.
<https://doi.org/10.1177/0271121420918650>
- Ardelt, M., & Grunwald, S. (2018). The importance of self-reflection and awareness for human development in hard times. *Research in Human Development, 15*(3), 187-199. <https://doi.org/10.1080/15427609.2018.1489098>
- Barnes, J. C., Boutwell, B. B., Beaver, K. M., & Gibson, C. L. (2013). Analyzing the origins of childhood externalizing behavioral problems. *Developmental Psychology, 49*(12), 2272-2284.
<https://doi.org/10.1037/a0032061>
- Ben-Porath, D. D. (2010). Dialectical behavior therapy applied to parent skills training: Adjunctive treatment for parents with difficulties in affect regulation. *Cognitive and Behavioral Practice, 17*(4), 458–465.
<https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2009.07.005>
- Bulmer, L., Stanley, C., Loffredo, L., Mills, R., & Doyle, L. (2021). Building a foundation in self-awareness: Genetic counseling students' experiences with self-care, reflection, and mindfulness. *Journal of Genetic Counselors, 00*, 1-13.
<https://doi.org/10.1002/jgc4.1539>
- Burgdorf, V., Szabo, M., & Abbott, M. J. (2019). The effect of mindfulness interventions for parents on parenting stress and youth psychological outcomes: A systematic review and meta-analysis. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-27.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01336>
- Cano, T. (2022). Social class, parenting, and child development: A multidimensional approach. *Research in Social Stratification and Mobility, 77*.
<https://doi.org/10.1016/j.rssm.2021.100648>
- Casalin, S., Luyten, P., Besser, A., Wouters, S., & Vliegen, N. (2014). A longitudinal cross-lagged study of the role of parental self-criticism, dependency, depression, and parenting stress in the development of child negative affectivity. *Self and Identity, 13*(4), 491–511. <https://doi.org/10.1080/15298868.2013.873076>
- Chacko, A., Jensen, S. A., Lowry, L. S., Cornwell, M., Chimklis, A., Chan, E., Lee,

- D., & Pulgarin, B. (2016). Engagement in behavioral parent training: Review of the literature and implications for practice. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 19(3), 204–215. <https://doi.org/10.1007/s10567-016-0205-2>
- Choenni, V., Lambregtse-van den Berg, M. P., Verhulst, F. C., Tiemeier, H., & Kok, R. (2019). The longitudinal relation between observed maternal parenting in the preschool period and the occurrence of child ADHD symptoms in middle childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 47(5), 755–764. <https://doi.org/10.1007/s10802-018-0492-9>
- Craig, L. (2006). Does father care mean fathers share? A comparison of how mothers and fathers in intact families spend time with children. *Gender & Society*, 20(2), 259-281. <https://doi.org/10.1177/0891243205285212>
- Craig, L., & Mullan, K. (2011). How mothers and fathers share childcare: A cross national time-use comparison. *American Sociological Review*, 76(6), 834-861. <https://doi.org/10.1177/0003122411427673>
- Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, 14(2), 117–132. <https://doi.org/10.1002/icd.384>
- De Cock, E. S. A., Henrichs, J., Klimstra, T. A., Maas, A. J. B. M., Vreeswijk, C. M. J. M., Meeus, W. H. J., & van Bakel, H. J. A. (2017). Longitudinal associations between parental bonding, parenting stress, and executive functioning in toddlerhood. *Journal of Child and Family Studies*, 26, 1723–1733. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0679-7>
- Dumas, J. E. (2005). Mindfulness-based parent training: Strategies to lessen the grip of automaticity in families with disruptive children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 34(4), 779–791. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp3404_20
- Duncan, L. G., Coatsworth, J., & Greenberg, M. T. (2009). A model of mindful parenting: Implications for parent-child relationships and prevention research. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 12, 255–270. <https://doi.org/10.1007/s10567-009-0046-3>
- El-Deen, G. M. S., Yousef, A. M., Mohamed, A. E., & Ibrahim, A. S. (2021). Socio-demographic and clinical correlates of parenting style among parents having ADHD children: A cross-section study. *Middle East Current Psychiatry*, 28(72). <https://doi.org/10.1186/s43045-021-00151-3>

- Fallucco, E. M., Aldridge, P., Greco, P., & Blackmore, E. R. (2016). Parenting stress and early childhood behavioral and emotional problems. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 55*(10).
<https://doi.org/10.1016/j.jaac.2016.09.046>
- Gershoff, E. T., & Grogan-Kaylor, A. (2016). Spanking and child outcomes: Old controversies and new meta-analyses. *Journal of Family Psychology, 30*(4), 453–469.
<https://doi.org/10.1037/fam0000191>
- Giannotti, M., Mazzoni, N., Bentenuto, A., Venuti, P., & De Falco, S. (2021). Family adjustment to COVID-19 lockdown in Italy: Parental stress, coparenting, and child externalizing behavior. *Family Process, 61*(2), 745-763.
<https://doi.org/10.1111/famp.12686>
- Gove, W. R., & Geerken, M. R. (1977). Response bias in surveys of mental health: An empirical investigation. *The University of Chicago Press, 82*(6), 1289-1317. <https://doi.org/10.1086/226466>
- Grant, A. M., Franklin, J., & Langford, P. (2002). The self-reflection and insight scale: A new measure of private self-consciousness. *Social Behavior and Personality, 30*(8), 821-836. <https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.8.821>
- Hoskins, D. H. (2014). Consequences of parenting on adolescent outcomes. *Societies, 4*(3), 506–531. <https://doi.org/10.3390/soc4030506>
- Johnson, S. C., Baxter, L. C., Wilder, L. S., Pipe, J. G., Heiserman, J. E., & Prigatano, G. P. (2002). Neural correlates of self-reflection. *Brain, 125*(8), 1808-1814.
<https://doi.org/10.1093/brain/awf181>
- Juffer, F., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2017a). Pairing attachment theory and social learning theory in video-feedback intervention to promote positive parenting. *Current Opinion in Psychology, 15*, 189–194.
<https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2017.03.012>
- Juffer, F., Struis, E., Werner, C. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2017b). Effective preventive interventions to support parents of young children: Illustrations from the video-feedback intervention to promote positive parenting and sensitive discipline (VIPP-SD). *Journal of Prevention & Intervention in the Community, 45*(3), 202–214. <https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1198128>
- Kabat-Zinn, J., & Kabat-Zinn, M. (1997). *Everyday blessings: the inner work of mindful parenting*. Little, Brown Book Group.
- Kaminski, J. W., & Claussen, A. H. (2017). Evidence base update for

- psychosocial treatments for disruptive behaviors in children. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 46(4), 477–499.
<https://doi.org/10.1080/15374416.2017.1310044>
- Kemper, K. J. (2017). Brief online mindfulness training: Immediate impact. *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, 22(1), 75-80.
<https://doi.org/10.1177/2156587216639199>
- Lansford, J. E., Rothenberg, W. A., Jensen, T. M., Lippold, M. A., Bacchini, D., Bornstein, M. H., Chang, L., Deater-Deckard, K., Di Giunta, L., Dodge, K. A., Malone, P. S., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg, L., Tapanya, S., Tirado L. M. U., Alampay, L. P., & Al-Hassan, S. M. (2018). Bidirectional relations between parenting and behavior problems from age 8 to 13 in nine countries. *Journal of Research on Adolescence*, 28(3), 571–590.
<https://doi.org/10.1111/jora.12381>
- Lee, S. M., Daniels, M. H., & Kissinger, D. B. (2006). Parental influences on adolescent adjustment: Parenting styles versus parenting practices. *The Family Journal*, 14(3), 253–259. <https://doi.org/10.1177/1066480706287654>
- Leijten, P., Raaijmakers, M. A., de Castro, B. O., & Matthys, W. (2013). Does socioeconomic status matter? A meta-analysis on parent training effectiveness for disruptive child behavior. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 42(3), 384–392. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.769169>
- Lundahl, B., Risser, H. J., & Lovejoy, M. C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26(1), 86–104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004>
- Michelson, D., Davenport, C., Dretzke, J., Barlow, J., & Day, C. (2013). Do evidence-based interventions work when tested in the ‘real world’? A systematic review and meta-analysis of parent management training for the treatment of child disruptive behavior. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 16(1), 18–34.
<https://doi.org/10.1007/s10567-013-0128-0>
- Miyagawa, Y., Niiya, Y., & Taniguchi, J. (2020). When life gives you lemons, make lemonade: Self-compassion increases adaptive beliefs about failure. *Journal of Happiness Studies*, 21, 2051-2068. <https://doi.org/10.1007/s10902-019-00172-0>
- Mortazavizadeh, Z., Göllner, L., & Forstmeier, S. (2022). Emotional competence, attachment, and parenting styles in children and parents. *Psicologia: Reflexão e Crítica*, 35, 1-12. <https://doi.org/10.1186/s41155-022-00208-0>

- NCJ. (2016). *Richtlijn: psychosociale problemen. Definitie en prevalentie*. Nederlands Centrum Jeugdgezondheid. Geraadpleegd op 13 mei 2022, van <https://www.ncj.nl/richtlijnen/alle-richtlijnen/richtlijn/?richtlijn=35&rlpag=1745>
- Nelson, T., East, P., Delva, J., Lozof, B., & Gahagan, S. (2019). Children's inattention and hyperactivity, mother's parenting, and risk behaviors in adolescence: A 10-year longitudinal study of Chilean children. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 40*(4), 249–256. <https://doi.org/10.1097/DBP.0000000000000661>
- Nijssens, L., Bleys, D., Casalin, S., Vliegen, N., & Luyten, P. (2018). Parental attachment dimensions and parenting stress: The mediating role of parental reflective functioning. *Journal of Child and family studies, 27*(6), 2025–2036. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1029-0>
- NJi. (2022a). *Cijfers over jeugdzorg*. Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 13 mei 2022, van <https://www.nji.nl/cijfers/jeugdzorg>
- NJi. (2022b). *Cijfers over gedragsproblemen*. Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 13 mei 2022, van <https://www.nji.nl/cijfers/gedragsproblemen>
- Osborne L. A., & Reed, P. (2009). The relationship between parenting stress and behavior problems of children with autistic spectrum disorders. *Council for Exceptional Children, 76*(1), 54-73. <https://doi.org/10.1177/001440290907600103>
- Paat, Y. F. (2013). Working with immigrant children and their families: An application of Bronfenbrenner's ecological systems theory. *Journal of Humand Behavior in the Social Environment, 23*(8), 954-966. <https://doi.org/10.1080/10911359.2013.800007>
- Pakaluk, C. R., Price, J. (2020). Are mothers and fathers interchangeable caregivers? *Marriage & Family Review, 56*(8), 784-793. <https://doi.org/10.1080/01494929.2020.1778318>
- Parfitt, Y., & Ayers, S. (2014). Transition to parenthood and mental health in first-time parents. *Infant Mental Health Journal, 35*(3), 263–273. <https://doi.org/10.1002/imhj.21443>
- Petkovsek, M. A., Boutwell, B. B., Beaver, K. M., & Barnes, J. C. (2014). Prenatal smoking and genetic risk: Examining the childhood origins of externalizing behavioral problems. *Social Science & Medicine, 111*, 17-24. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2014.03.028>
- Pinquart, M. (2017). Associations of parenting dimensions and styles with

- externalizing problems of children and adolescents: An updated meta-analysis. *Developmental Psychology*, 53(5), 873-932. <https://doi.org/10.1037/dev0000295>
- Potharst, E. S., Veringa-Skiba, I., van Broekhuizen, E., & Bögels, S. M. (2022). Mindful with your baby for mothers of infants with (parental) stress in a non-clinical setting: A wait-list controlled pilot trial. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 22, 298-308. <https://doi.org/10.1186/s12884-022-04640-z>
- Reeder, R., McCarthy Veach, P., MacFarlane, I. M., & LeRoy, B. S. (2017). Characterizing clinical genetic counselors' countertransference experiences: An exploratory study. *Journal of Genetic Counseling*, 26(5), 934-947. <https://doi.org/10.1007/s10897-016-0063-6>
- Rothenberg, W. A., Lansford, J. E., Alampay, L. P., Al-Hassan, S. M., Bacchini, D., Bornstein, M. H., Chang, L., Deater-Deckard, K., Giunta, L. D., Dodge, K. A., Malone, P. S., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A. T., Sorbring, E., Steinberg L., Tapanya, S., Tirado, L. M. U., & Yotanyamaneewong, S. (2019). Examining effects of mother and father warmth and control on child externalizing and internalizing problems from age 8 to 13 in nine countries. *Development and Psychopathology*, 32(3), 1113- 1137. <https://doi.org/10.1017/S0954579419001214>
- Samaie, G., & Farahani, H. A. (2011). Self-compassion as a moderator of the relationship between rumination, self-reflection and stress. *Social and Behavioral Sciences*, 30, 978-982. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.190>
- Sanders, M. R., Kirby, J. N., Tellegen, C. L., & Day, J. J. (2014). The triple p positive parenting program: A systematic review and meta-analysis of a multi-level system of parenting support. *Clinical Psychology Review*, 34(4), 337-357. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2014.04.003>
- Shapiro, S. L., & Carlson, L. E. (2017). *The art and science of mindfulness: integrating mindfulness into psychology and the helping professions* (2^e editie). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/0000022-000>
- Siegel, R. D., Germer, C. K., & Olendzki, O. (2008). Mindfulness: what is? Where did it come from? In F. Didonna (Red.), *Clinical handbook of mindfulness* (pp. 17-35). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-0-387-09593-6>
- Smetana, J. G. (2017). Current Research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology*, 15, 19-25. <https://doi.org/10.1016/j.copsy.2017.02.012>
- Stevens, A. E., Canu, W. H., Lefler, E. K., & Hartung, C. M. (2018). Maternal

- parenting style and internalizing and ADHD symptoms in college students. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 260-272. <https://doi.org/10.1007/s10826-018-1264-4>
- Trapnell, P. D., & Campbell, J. D. (1999). Private self-awareness and five-factor model of personality: Distinguishing rumination from reflection. *Journal of personality and social psychology*, 76(2), 284–304. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.2.284>
- Vazsonyi, A. T., & Huang, L. (2010). Where self-control comes from: On the development of self-control and its relationship to deviance over time. *Developmental Psychology*, 46(1), 245–257. <https://doi.org/10.1037/a0016538>
- Webster-Stratton, C., & Reid, M. J. (2018). The Incredible Years parents, teachers, and children training series: A multifaceted treatment approach for young children with conduct problems. In J. R. Weisz & A. E. Kazdin (Red.), *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 122–141). The Guilford Press.
- West, D., Roelands, A., Van Hove, L., Vanderfaeillie, J., Gyper, L., Van Hoven, F. (2021). Positive parenting in foster care: A video-feedback intervention to promote positive parenting – theory and practice. *Adoption & Fostering*, 45(4), 398-413. <https://doi.org/10.1177/03085759211055359>
- Yerkes, M. A., Hopman, M., Stok, F. M., & De Wit, J. (2021). In the best interest of the children? The paradox of intensive parenting and children's health. *Critical Public Health*, 31(3), 349-360. <https://doi.org/10.1080/09581596.2019.1690632>